

ŽELJKO KARLAULA, SEKULA DRLJEVIĆ 1885.-1945. POLITIČKA BIOGRAFIJA, CRNOGORSKI KULTURNI FORUM – DUKLJANSKA AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI, CETINJE, 2022.

ĐURO ŠKVORC

Varaždinska ulica 34 A

HR – 48260 Križevci

djuoro.skvorc@gmail.com

Izlazak ove monografije dobro će doći povjesničarima koji se bave poviješću 20. stoljeća, osobito političkom poviješću Prve Jugoslavije, Drugim svjetskim ratom na prostoru jugoistočne Europe, Crnom Gorom i Nezavisnom Državom Hrvatskom. Djelo će dobro doći i ostalim čitateljima koji će produbiti svoje spoznaje o kontroverznom crnogorskom političaru Sekuli Drljeviću nad kojim do današnjih dana leži, opravdano ili ne, krimen kvislinga. Autor je primijenio standardnu metodologiju koja prati životni put Sekule Drljevića, od rođenja do smrti. Njegov život i političko djelovanje stavlja ga u kontekst vremena u kojem je djelovao.

Rođen je pokraj Kolašina u Crnoj Gori 1884., osnovnu školu pohađao u školskoj zgradi kraj moračkog manastira, gimnaziju u Sremskim Karlovcima, a Pravni fakultet u Zagrebu, gdje je i doktorirao. Uključio se u studentski pokret i tu je započelo njegovo političko oblikovanje. Vratio se u Crnu Goru i strelovito se uzdizao u karijeri – postao je dužnosnik u Ministarstvu financija, a onda ministar pravosuđa i ministar financija i građevina u Vladi Kraljevine Crne Gore. Bavio se i odvjetništvom, a kratko vrijeme bio je sudac Oblasnog suda u Podgorici. Čitavo vrijeme bio je zastupnik u Crnogorskoj skupštini. U vrijeme Prvoga svjetskog rata bio je običan vojnik, ali je aktivno sudjelovao u radu Skupštine. Padom Crne Gore bio je u zarobljeništvu. Podržao je ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom da bi, nakon kratkog vremena, uvidjevši status Crne Gore u novoj državi, tražio da o odlukama Podgoričke skupštine raspravlja Crnogorska skupština iz godine 1914. Za njega su odluke Podgoričke skupštine bile neustavne. Sudjelovao je kao načelnik Zakonodavnog odjeljenja u Ministarstvu pravosuđa u radu prve radikalske vlade Stojana Protića.

Zbog Drljevićeve oštrog odnosa prema mladim crnogorskim »bjelašima« u vrijeme kralja Nikole, isti ga nisu prihvaćali i on je napustio položaj u Ministarstvu. Karaula objašnjava razloge za Drljevićev obrat od »bjelaša« do »zelenasa« i prelazak u federalistički blok koji je predvodio Stjepan Radić, vođa HSS-a. Njegova

nova saznanja o odnosima između hrvatske i crnogorske političke elite u razdoblju od 1920. do 1945. svako će pridonijeti boljem razumijevanju prošlosti dvaju naroda. Drljević dolazi u Zemun 1920. godine i nastavlja karijeru odvjetnika. U Zagrebu razvija publicističku djelatnost pišući mnogobrojne članke u kojima ukazuje i objašnjava važnost identiteta Crne Gore. Kritički se osvrće na jugoslavenski centralizam i polemizira najčešće s protivnicima federalizma i identiteta Crne Gore. Drljević je izabran na izborima 1925. i tada je ušao u jugoslavensku skupštinu, a ostao je zapamćen kao ponajbolji federalistički orator koji je razotkrivao nepravilnosti jugoslavenske vlade i korumpiranosti društva. Iste godine sa svojim pristašama osniva Crnogorsku stranku. Vidi federalizam kao »ravnopravnost udruženih zemalja u međusobnim odnosima«, a navodi da federalisti Crne Gore vide jugoslavenstvo kao državnu ideju oslonjenu na »srpski identitet« koji ne potiru.

Autor predočava suodnos Drljevića i Radića, kao i odnos crnogorskih federalista nakon njegove smrti 1928. godine s HSS-om. Drljević je imao i značajnu ulogu u Seljačko-demokratskoj koaliciji, posebno kao posrednik između Radića i Pribičevića. Nakon Radićeve smrti nastavio je suradnju s njegovim nasljednikom Vlatkom Mačekom. Karaula govori o odnosu među samim crnogorskim federalistima koji nisu bili čvrsta ideološki objedinjena skupina, ali i suradnji i razilaženju sa crnogorskim komunistima u vrijeme šestosiječanjske diktature oko pitanja oružanog ustanka. Dok su komunisti bili za dizanje oružanog ustanka, federalisti su bili za pasivni otpor. U vrijeme diktature Drljević i federalisti uspostavili su kontakte s hrvatskom emigracijom u inozemstvu i nastavili suradnju sa Seljačko-demokratskom koalicijom u zemlji. Političko djelovanje federalista bilo je izraženo kroz sudjelovanje u izradi rezolucija, peticija i protesta koji su bile protiv diktatora kralja Aleksandra. Autor dobro uočava da se do kraja međuratnog razdoblja formiraju na političkom obzoru u Crnoj Gori dvije suprotstavljene nacionalne misli: srpska i crnogorska. Kako je Drljević pobornik crnogorske

nacionalne misli, lako je razumjeti zašto traži stvaranje samostalne Banovine Crne Gore.

Gotovo polovina teksta odnosi se na Drugi svjetski rat i ostvarenje Crne Gore. Došavši nakon kapitulacije i raspada Kraljevine Jugoslavije u svibnju 1941. u Crnu Goru, Drljević se uključio u rad Savjetodavnog vijeća pri civilnom Komesarijatu, zvanom Konsulta. Odstupio je od federalističkog rješenja za Crnu Goru i ostvarenje Crnogorske države vidio je pod talijanskim pokroviteljstvom. Kao inicijator i kreator uspio je na Petrovaradinskom saboru 12. srpnja 1941. da se proglasi suverena i nezavisna Crna Gora kao ustavna monarhija, čiju sudbinu stavlja pod Italiju. Država nije ni zakoračila na pozornicu, a već je sljedeći dan izbio ustanak u Crnoj Gori, a sudionici Petrovaradinskog sabora u većini su se vratili kući. Sam Drljević interniran je u San Remo, tj. u Italiju. Iako je to bio put bez povratka, Drljević se uspio vratiti u Zagreb, gdje mu je Pavelić osigurao vilu na Tuškancu, da bi krajem 1941. ili početkom 1942. bio prebačen u Zemun. Već u Zagrebu povezo se s Nijemcima, dok je s ustašama imao dobre veze i prije. Da bi se odužio Nijemcima i ustašama, objavljuje niz tekstova u ustaškom tisku (posebno u zemunskom listu »Graničar« od 1942. do 1944. godine). Bio je na platnom popisu zagrebačkog Glavnog ustaškog stana, a primao je i mjesečnu potporu.

Pišući o Drljevićevoj rasnoj teoriji, Karula zaključuje da je to više stav jednog crnogorskog nacionalista s prvenstvenim ciljem stvaranja crnogorske nacije i države u burnim i teškim vremenima Drugog svjetskog rata, nego neko jasno poznavanje i usvajanje ideoloških shvaćanja i postavki rasnih teorija njemačkog nacizma. Autor smatra da je, osim partizanskog napredovanja 1944. u Srbiji, možda drugi razlog bio pritisak Milana Nedića zbog Drljevićeve pisanja tekstova koji mu nisu išli u prilog da se iz Zemuna zajedno sa ženom odseli u Zagreb. Nastavio je suradnju s Pavelićem, više misleći da će uz njegovu pomoć obnoviti crnogorsku državu. Bilo je to nemoguće jer su se crnogorski federalisti raspali na tri struje, a Drljevićeve struja bila je najmanja. Uspjelo mu je samo da u srpnju 1944. formira Crnogorsko Državno vijeće, kao crnogorsku vladu u egzilu s nevažnim političarima. Zbog mogućih problema s Njemačkom, Pavelić nikada službeno nije priznao tu vladu, ali ju je tajno podržavao da bi njome odvojio Crnu Goru od Srbije i time spriječio izlaz Srbije na Jadransko more.

Kako je Drljeviću trebala vojna sila, sklopio je savez sa četničkim zapovjednikom Pavlom Đurišićem kojeg su otjerali partizani iz Crne Gore. Četnici su dobili status Crnogorske vojske, formalni zapovjednik bio je Drljević, a stvarni Đurišić. Većinu tih Đurišićevih četnika uništile su ustaše na Lijevču polju u travnju 1945. godine. Iako je ostao bez njih, Drljević je i dalje gradio

svoje vojne snage, za koje je bilo prekasno. Autor rekonstruira povlačenje Drljevića u Austriju, njegov život u Beču te u logoru za raseljena lica u Judenburgu. Drljević je na kraju ubijen u tom logoru zajedno sa suprugom 10. studenoga 1945. godine. Sigurno je da su njega i ženu ubila trojica naoružanih ljudi. Tko su oni bili, Hrvati ili crnogorski četnici, nikad se nije saznalo. Ne znajući da je mrtav, Jugoslavenska Zemaljska komisija za ratne zločine optužila ga je početkom 1946. za ratni zločin da bi kasnije, saznajući da je mrtav, pohranila njegov predmet u arhivu.

U zaključnim razmatranjima Karula ostavlja čitateljima da sami prosude je li Drljević bio otac crnogorske nacije ili kvisling. Ipak ne odgovorivši na ovo pitanje, autor je napravio vrsnu biografiju te osebnije i proturječne osobe. Dajući nova saznanja o životu i radu Sekule Drljevića, prikazao je svu složenost političkih odnosa na prostoru Crne Gore u prvoj polovini 20. stoljeća. U radu je koristio obilnu literaturu i dostupne izvore u arhivima. Ovom knjigom pripomogao je boljem razumijevanju političkih elita koje su djelovale na prostoru Crne Gore i Hrvatske u prvoj polovini 20. stoljeća. Mišljenja sam da će ova knjiga, zbog osebnog i inovativnog načina pisanja, biti čitana i ne vjerujem da će nova istraživanja o Sekuli Drljeviću promijeniti išta u sagledavanju života i djelovanja.